

ANA SINIFLARINA DEVAM EDEN NORMAL ÇOCUKLARI BİLGİLENDİRMEİNİN ZİHİN ENGELLİ YAŞITLARINA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ*

Tülin ÖZTÜRK**
Ahmet YIKMIŞ***

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, zihin engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirme programının, okul öncesi eğitimde ana sınıflarına devam eden öğrencilerin, zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Araştırma, “öntest- sontest” kontrol gruplu deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemi 36 ana sınıfı öğrencisinden oluşmaktadır. Deney grubunda yer alan öğrencilere, haftada 3 gün 20 dakikalık birer oturum olmak üzere toplam 10 oturumdan oluşan bilgilendirme programı uygulanmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere ise zihin engelli bireylerle ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Siperstein (1980) tarafından geliştirilen, Çiftçi (1997) tarafından Türkçeye uyarlanıp geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmada, toplanan veriler SPSS paket programıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinde İki Yönlü Varyans, Mann-Whitney U Testi, T Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda programı, ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık oluşturmuştur.

Anahtar sözcükler: Zihin engelli birey, tutum, tutum değişikliği, ana sınıfına devam eden birey

THE EFFECT OF EDUCATING NORMAL KINDERGARTEN CHILDREN ON THEIR ATTITUDES OF TOWARDS THEIR MENTALLY RETARDED PEERS

ABSTRACT

This survey aimed to investigate the effects of a program prepared to provide information to normal kindergarten children about individuals with mental retardation to find out whether their attitudes towards their peers with mental retardation would change afterwards. This is an experimental study which utilized the “pretest- posttest” design. The sample of the survey consisted of 36 kindergarten children. The children in the experiment group were educated for 20 minutes three days a week for a total of 10 sessions. As for data collection the “Effectiveness Choice Form and Adjective List” developed by Siperstein (1980) which was translated into Turkish and checked for validity and reliability by Çiftçi (1997) was used. In this study, the data were analyzed, using SPSS 10.0 for Windows. For data analyses, the repeated measures double sided variance, Mann-Whitney U-test, and T-test were used. A significant difference was observed in the attitudes of children in the experiment group compared to the attitudes of children in the control group.

Keywords: Mentally retarded individual, attitude, attitude alteration, kindergarten children

---

* Bu çalışma, birinci yazarın AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Ayrıca II. Uluslararası Özel Eğitim Kongresi'nde de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Okulöncesi öğretmeni.

*** Yrd. Doç.Dr. AİBÜ, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü. ayikmis@hotmail.com

1. GİRİŞ

Yaşamın ilk yıllarında çocuğun daha sonraki gelişimini etkileyen öğrenme ve davranış örüntülerinin temeli atılmaktadır. Çocuğun doğumdan ilköğretim birinci sınıfına kadar geçen dönem, hem gelişimin en hızlı olduğu hem de duygusal, sosyal, fiziksel, iletişimsel ve zihin gelişim özelliklerinin yapılandığı bir dönemdir. Çocuk, doğumla öğrenmeye ve yeni beceriler geliştirmeye başlamaktadır. Anne-babadan, okulöncesi kurumlardan, arkadaşlarından ve çevrelerinden birçok yeni bilgi ve beceri öğrenmektedir. Gelişiminin daha sonraki basamakları için alt yapıyı oluşturmaktadır. Bu alt yapılardan birisi de tutum gelişimidir.

Bireyin çevresine uyumunu kolaylaştıran tutumlar, insan davranışlarının ön belirleyicisidirler. Belli özelliklere sahip bireylere yönelik davranışlarda sahip olunan tutumların yönlendirici etkisi olabilmektedir. Çocuğun ya da akranın, farklı etkiler sonucunda geliştirmiş olduğu tutumların, engelli bireylere karşı davranışlarında belirleyici olması, bu duruma örnek olabilmektedir. Çocuğun bu bireyleri kabul etmesi, reddetmesi, yardım etmesi ya da onları dışlaması, olumlu ya da olumsuz tutumlarının doğrultusunda gerçekleşmektedir (Aksütoğlu,1997).

Çocukların öğrendiklerinin önemli bölümü öğrenci-öğrenci etkileşimi yoluyla gerçekleşmektedir (Batu ve Kırcaali İftar, 2005). Engelli öğrencinin benlik kavramının gelişmesi, davranışları için sorumluluk alması ve insanlarla etkileşim kurabilmesi için olumlu tutumlar geliştirmesi gibi değerler de kaynaştırma eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır (Johnson, 1987).

Genelde, zihinsel engelli çocukların daha sık sosyal kabul ve destekten yoksun oldukları bundan ötürü de bu gereksinimlerinin daha yoğun olduğundan söz edilmektedir (MacMilan, 1982). Kaynaştırma eğitiminin zihin engelli çocuklar için amacı, durumları uygun olan zihinsel engelli çocuklar için gerekli düzenlemeleri yapılarak, onları yaşatlarından ayırmadan eğitimlerini gerçekleştirmektedir. Böylece onların topluma uyumlarının kolaylaşacağı düşünülmektedir (Aksütoğlu, 1997; Batu ve Kırcaali İftar, 2005).

Allan ve Sproul (1985), kaynaştırmaya hazırlanması gereken unsurları, normal öğrenciler (Batu, 2000), kaynaştırma öğrencileri aileler, öğretmenler, okul yönetimi ve fiziksel ortam olarak belirtmektedirler.

Hazırlık aşaması da engelli çocuklar için onları belirli akademik ve sosyal düzeye getirilmesini (Batu ve Kırcaali-İftar, 2005), engelli olmayan çocuk için ise sosyal kabul ve var olan olumsuz tutumlarını değiştirebilmeleri için bilgilendirilmelerini içermektedir (Ersoy ve Avcı, 2001). Normal gelişim gösteren çocuklarda tutum değiştirme, yetersizlik tür ve özellikleri hakkında engelli çocuklarla ilgili film, hikâyeler, grup tartışmaları, canlandırma çalışmalarının yapılması etkili olmaktadır (Burstein, 1986). Amaç, normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilerin yapabildikleri ile problemlerinin farkına varmalarını sağlamaktır (Güzel-Özmen, 2003).

Normal gelişim gösteren çocuklar özel gereksinimli çocuğun gereksinimlerini anlayabilmesi ve ona nasıl yardım edebileceğini öğrenmesi, tutumunun olumlu olmasına ve engelli çocuğun kabulüne yardımcı olabilmektedir (Karamanlı, 1998).

Murray ve Bolum, gelişimi normal olan çocukların zihin gelişimi yönünden daha geri olan çocuğa problem çözme konusunda yardımcı olduğunu gördüklerini ifade etmişlerdir (Goltlieb ve ark., 1983; Akt; Metin, 1989). Kaynaştırmaya devam eden özel gereksinimli öğrencilerin diğer özel eğitim hizmeti almış olan özel gereksinimli öğrencilere nazaran hedef beceri ve zaman kullanımında daha iyi öğrenebildikleri görülmektedir (Salend, 1998).

Normal gelişim gösteren çocuklarla özel gereksinimli çocukların beraber çalışmaları, oyun oynamaları sosyalleşme ve akademik becerilerde istek ve cesaret uyandırmaktadır ve bu beceriler sonraki hayatlarını da etkilemektedir (Karatepe, 1996; Atay, 1995). Kaynaştırma programlarının hafif, orta ve ağır derecede ki özel gereksinimli öğrencilerin akademik, sosyal ve davranışsal gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğu eğitimciler tarafından söylenmektedir (Lipsky ve Gartner, 1996).

Kaynaştırma programında özel gereksinimli çocuk, potansiyelini azami olarak kullanabilecek, onu mücadeleye sevk edebileceği modellerle bir arada özel eğitim okulundan daha fazla ilerleme gösterecektir. Kendine olan güveni artacak daha geniş topluluğa ait olduğunu düşünerek benlik kavramını da geliştirecek sınıfın bir üyesi olarak değerli olduğunu hissedecek, olumlu benlik gelişimleri ile toplumda sağlıklı bir şekilde yer alabileceklerdir (Avcı ve Ersoy, 2002; Atay, 1995).

Normal gelişim gösteren öğrenciler de kaynaştırma eğitimi sayesinde bireysel farklılıkları tanıma olanağı elde edebilmekte, duyarlılıkları artmakta (Stainback, Stainback ve Stainback, 1988) ve engelli çocuklarla kurdukları iletişim sonucunda kazandıkları bilgileri ileriki yıllarda kullanabilmektedirler (Eripek, 1986). Onlara yaşamlarında birçok ortamda karşılaşabilecekleri özel gereksinimli çocukları önceden tanıma ve anlama imkanı sağlayacaktır (Atay, 1995; Eripek, 1986; Metin, 1992).

Özel gereksinimli çocuğun gereksiniminin tür, derece ile uyumsal davranış çeşitlilikleri çok önemli olmakla birlikte, engelli çocukların kaynaştırma programına alınmaları için en uygun dönem okul öncesi yılları olmaktadır (Spodek ve Saracho, 1994; Stafford ve Gren, 1996). Önemli olan da doyurucu yaşamı bir an evvel, mümkün olduğunca erken, çocuklara sağlanmasının gereğidir (Ömeroğlu, 1993).

Özellikle okul öncesi dönem eğitiminden yararlanan, özel eğitim gereksinimi olan çocukların okul başarılarının arttığı, lise ve daha ileri düzeyde okullara devam edebildikleri tüm öğrenim kademelerinde okuma, aritmetik, dil testlerinde daha da başarılı oldukları, özel eğitim hizmetlerine %50 daha az ihtiyaç duydukları, okul dışında da daha az anti- sosyal davranışlar gösterdikleri bilinmektedir (Güven, 2005).

Engelli öğrenciler, okul öncesinde özellikle ana sınıfı eğitim ile bedensel, zihinsel ve duygusal gelişim elde etmekte ve ilköğretim için ön koşul becerileri kazanmaktadırlar. Ayrıca okul öncesi eğitim, engelli bireylerin yetersizliklerine erken müdahale edilmesi açısından son derecede önemli görülmektedir (Klein, ve arkadaşları 2003). Kaynaştırmanın okul öncesinde uygulanmasının birçok önemli gerekçeleri bulunmaktadır. Ana sınıflarında kaynaştırma uygulamalarının başarıyla yürütülmesi için yapılan bilgilendirme programları ile çocuklar, erken yaşlarda, büyük ya da küçük diğer bireyler hakkında değiştirilmesi güç olumsuz yargılara sahip olmadıkları için engelli akranlarını daha kolay kabul etmekte, daha az dışlamakta veya reddetmektedirler (Tafa ve Manolitsis, 2003).

Kaynaştırma uygulamalarında normal gelişim gösteren çocuklar ve onların tutumları kaynaştırmayı başarıya ulaştırmada ön koşuldur. Tutumların gelişiminde kritik dönemler içerisinde olan okul öncesi yılları, normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının belirlenmesinde ve olumlu değişmesinde bu nedenle çok önemli görülmektedir. Türkiye’de normal çocukların engelli yaşlılarına karşı tutumlarını inceleyen çalışmalar son yıllarda artış göstermektedir. (Aksütoğlu, 1997; Civelek, 1990; Güleç, 1999; Çifci, 1997; Kargın ve Baydık, 2001; Tekin, 1994 yapılan çalışmalardan bazılarıdır). Çalışmalar ilköğretim düzeyinde yapılmıştır. Ana sınıfları ve okul öncesi düzeyde yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Kargın, Akçamete ve Baydık, 2001; Özbaba, 2000; Metin, 1989; Karamanlı, 1998; çalışmalardan bazılarıdır). Ülkemizde ana sınıfına devam eden normal gelişim gösteren çocuklara zihin engelli yaşlılarına yönelik bilgilendirmenin yapıldığı araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu çalışmada ana sınıfına devam eden normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli bireyler hakkında hazırlanan bilgilendirmenin tutumları değiştirilmeye yönelik etkililiğini inceleyen bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür.

Bu araştırmanın amacı; zihin engelli çocuklar hakkında hazırlanan bilgilendirme programının, ana sınıfına devam eden normal gelişim gösteren öğrencilerin, zihin engelli yaşlılara yönelik tutumları üzerinde etkisini araştırmaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır. (1)Etkinlik tercih formu ölçeğine göre; bilgilendirme programına katılmış olan (deney grubu) ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan (kontrol grubu) ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? (2) Sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına göre; deney grubu ana sınıfı öğrencilerinin, zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile kontrol grubu ana sınıfı öğrencilerinin, tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? (3) Sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına göre; deney grubu ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile kontrol grubu ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? (4) Sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına göre; deney grubu ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile kontrol grubu ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? (5)Sıfat listesi ölçeği empati faktör puanlarına göre; deney grubu ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile kontrol grubu ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? (6) Deney grubu ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile kontrol grubu ana sınıfı öğrencilerinin tutumları çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ana sınıfına devam eden öğrencilerin zihin engelli çocuklar hakkında bilgilendirilmelerinin, zihin engellilere yönelik tutumlarındaki etkisini belirlemek amacıyla deneysel olarak düzenlenmiştir. Araştırmada deneysel modellerden biri olan, **“ön test-son test kontrol gruplu model”** kullanılmıştır..

Öntest-sontest kontrol gruplu modelde, yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunur. Bunlardan biri deney grubu olarak kullanılır. Her iki grupta da deney öncesi ve deney

sonrası ölçmeler yapılır. Modelin simgesel görünümü ve simgelere ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir (Karasar, 2005):

G_1	R	$O_{1,1}$	X	$O_{1,2}$	G: Grup
					R: Grupların oluşturulmasındaki yansızlık
					X: Bağımsız değişken düzeyi
G_2	R	$O_{2,1}$		$O_{2,2}$	O: Ölçme veya gözlem

Yukarıdaki modelde iki grup (G_1 ve G_2) olduğu; her ikisinin de yansız (R) atama ile oluşturulduğu ve bu yönüyle grupların birbirine denk sayılabileceği; bağımlı değişkenin her iki grupta da deney öncesi ($O_{1,1}$, $O_{2,1}$) ve deney sonrası ($O_{1,2}$, $O_{2,2}$) ölçümlerinin yapıldığı; birinci gruba bağımsız değişkenin yeni “X” düzeyinin uygulandığı anlaşılmaktadır.

Modelde öntestlerin bulunması, grupların deney öncesi benzerlik derecelerinin bilinmesine ve sontest sonuçlarının buna göre düzeltilmesine yardım eder. Bu modelde, X’in ne ölçüde etkili olduğuna karar vermek için öntest, sontest ölçme sonuçları birlikte kullanılır.

Bu amaçla: her grup için öntest-sontest puanlarındaki yüzde artışlar bulunarak ortalama artışlar karşılaştırılır, öntest puanlarını “birlikte değişen” olarak kullanıp, sontest puanlarıyla, birlikte değişkenlik çözümlemesi yapılır ya da önce öntest puanları ($O_{1,1}$, $O_{2,1}$) karşılaştırılır, arada önemli bir ayırım yoksa, yalnızca sontest puanları ($O_{1,2}$, $O_{2,2}$) kullanılarak ortalamalar arası farklar sınanır.

2.2.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2005-2006 öğretim yılında Düzce merkez ilçede bulunan Atatürk İlköğretim Okulu ana sınıfı öğrencileri arasından yansız atama yöntemi ile seçilen toplam 42 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrenciler içerisinde bilgilendirme programının uygulandığı 21 öğrenci deney grubu, diğer 21 öğrenci ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubunu oluşturan 21 öğrencinin 6’sı çeşitli nedenlerden dolayı (kalp ameliyatı, taşınma, anne baba boşanması, maddi durum yetersizliği gibi) araştırma dışında tutulmuştur. Buna göre araştırma verileri 15 deney grubu ve 21 kontrol grubu olmak üzere toplam 36 ana sınıfı öğrencisi üzerinden elde edilmiştir. Deney grubu 9 erkek, 6 kız öğrenciden kontrol grubu ise, 10 erkek, 11 kız öğrenciden oluşmaktadır.

Deney grubunda yer alan öğrenciler ile kontrol grubunda yer alan öğrenciler arasındaki etkileşim; deney ve kontrol grubu öğrencilerinin ayrı sınıflarda olması, sınıfların birbirine yakın olmaması ve ilköğretim okullarındaki ana sınıfı öğrencileri için teneffüs olmamasından dolayı her iki gruptaki öğrenciler birbiriyle görüşmediği için minimum düzeydedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, ana sınıfı öğrencilerinin eğitilebilir zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla Siperstein (1980), tarafından geliştirilen ve her iki ölçek için Türkçe'ye çeviri ve Türkçe formlarının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Çiftçi (1997), tarafından yapılmış olan “**Etkinlik Tercih Formu**” ve “**Sıfat Listesi**” olmak üzere iki araç kullanılmıştır.

Etkinlik Tercih Formu, Siperstein (1980) tarafından, tutumların bileşenleri arasında yer alan davranışsal boyutu ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçekte 15 kapalı uçlu madde yer almaktadır. 15 maddeden oluşan ölçeğin her bir maddesi 4=“Çok Hoşlanırım” ve 1=“Hiç Hoşlanmam” olmak üzere Likert tipi yapıya sahip dörtlü derecelendirme ile cevaplandırılmaktadır (Ek.1).

Ölçeğe ilişkin puanlandırma çerçevesinde, bir öğrenci için ölçek formundan elde edilebilecek en yüksek puan altmış ($15 \times 4 = 60$) iken en düşük puan ise onbeş ($15 \times 1 = 15$)'tir. Ölçeğin değerlendirilmesi sonucunda alınan en yüksek puan (60), engelli çocuklara yönelik en olumlu tutumu gösterirken en düşük puan (15) ise en olumsuz tutumu göstermektedir.

Sıfat Listesi, ana sınıfı öğrencilerinin eğitilebilir zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılan bir araçtır. Çocukların, engelli bireylere yönelik kabul düzeylerini belirlemek üzere Siperstein (1980) tarafından geliştirilen ölçek 34 sıfattan oluşmaktadır (Ek.2). Ölçekte zihin engelli bir çocuğu fiziksel, duygusal, sosyal ve akademik yönden tanımlamak amacıyla seçilen sıfatlar yer almaktadır. Ölçekte yer alan sıfatlar üç grupta toplanmaktadır. Birinci grupta 17 olumlu sıfat (sağlıklı, akıllı, uyanık, iyi, neşeli, dürüst, arkadaş canlısı, temiz, tatlı, gururlu, parlak, yardımsever, dikkatli, memnun, zeki, mutlu ve iyi kalpli), ikinci grupta 10 olumsuz sıfat (dağınık, deli, hırslı, haşın, salak, aptal, dikkatsiz, dürüst değil, kötü niyetli ve çirkin) ve üçüncü grupta ise 7 empatiyi ifade eden sıfat (yavaş, utangaç, yalnız, zayıf, sıkıcı, üzgün ve mutsuz) yer almaktadır. Bu sıfatlar sınıf öğretmenin o yıl ki yıllık planda verilecek kavramlar arasında olduğu için yıl içinde hikaye, şiir, bilmece, drama gibi Türkçe Dili Etkinliklerinde cümle içinde öğrenci ve öğretmenler tarafından sıkça kullanılmıştır.

Ölçek, ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli bir bireyi tanımlamak için istedikleri kadar sıfatı, kelime tercihi yapabilecekleri açıklanarak uygulanmıştır. Öğrencilerin okuma-yazma bilmemelerinden ötürü araştırmacı tarafından jest- mimik kullanılmadan, düz bir ses tonu ile tek tek okunarak çocukların cevapları doğrultusunda işaretlenmiştir. Puanlamada işaretlenmiş olan sıfatlar dikkate alınmaktadır.

Sıfat listesi ölçeğinin puanlama aşamasında üç alt ölçek (faktör puanlar) ve toplam puan elde edilmektedir. Olumlu faktör puanlar, öğrenci için olumlu olan sıfatların sayısının 17'ye bölünmesiyle; olumsuz faktör puanlar, olumsuz olan sıfatların sayısının 10'a bölünmesiyle; empati faktör puanları ise empati sıfatların sayısının 7'ye bölünmesiyle elde edilmektedir. Toplam puan ise öğrenci için olumlu olan sıfatların toplam sayısından, olumsuz ve empati sıfatlarının çıkarılması sonucunda elde edilen sayının yirmi ile toplanmasıyla elde edilmektedir.

Sıfat listesi ölçeğinden elde edilen toplam puan 20'nin altında ise öğrencinin, zihin engelli bireye yönelik tutumunun olumsuz yönde olduğu, üzerinde ise tutumun olumlu olduğu varsayılmaktadır.

Bu araştırmada veriler yukarıda belirtilen araçlar (etkinlik tercih formu ve sıfat listesi) vasıtasıyla, Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izin alındıktan sonra toplanmıştır. Deney grubu üzerinde, eğitilebilir zihin engelli çocuklar hakkında hazırlanan "**bilgilendirme programı**" (Ek.3), haftada 3 gün olmak üzere dört hafta boyunca uygulanırken kontrol grubuna ise zihin engelli çocuklara yönelik hiçbir uygulama yapılmamıştır. Yapılan çalışmalarda bilgi verme, grup tartışması, video gösterimi, zihin engelli çocuklarla çalışan öğretmenin katılımı, simulation, hikaye anlatma, tekniklerini içermektedir. Veri toplama araçları, gerek deney grubu gerekse kontrol grubu üzerinde "**bilgilendirme programı**" yapılmadan önce (**öntest**) ve "**bilgilendirme programı**" yapıldıktan sonra (**sontest**) uygulanmıştır.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel bir araştırmada, yapılacak ölçümlerin geçerlik ve güvenilirlikleri veri toplama aracının temel niteliğini oluşturur. Araştırmacının veri toplama sürecinde yapacağı rastlantısal ya da sistematik hatalar araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği üzerinde önemli bir rol oynar (Ural ve Kılıç, 2005).

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan "Etkinlik Tercih Formu" Siperstein (1980) tarafından, tutumların bileşenleri arasında yer alan davranışsal boyutu ölçmek amacı ile geliştirilmiş bir ölçektir. 15 maddeden oluşan ölçeğin Siperstein (1980) tarafından yapılan ve 696 kişi üzerinde uygulanan güvenilirlik çalışması sonucunda iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) $\alpha = 0,90$ olarak hesaplanmıştır. Diğer taraftan "Sıfat Listesi" ölçeğine ilişkin 2220 öğrenci üzerinde yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) $\alpha = 0,81$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, Sıfat Listesi ölçeğine ilişkin yapı geçerliğini test etmek üzere Siperstein (1980) tarafından faktör analizi yapılmış ve sıfatların üç faktör (olumlu, olumsuz ve empati) altında toplandığı görülmüştür. Bu bilgiler doğrultusunda daha önce yapılan çalışmalarda kullanılan Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçeklerinin geçerliği ve güvenilirliği test edilmiştir.

Araştırma grubu üzerinde uygulanmış olan bu araştırmada güvenilirlik testi yapılmış ve Etkinlik Tercih Formuna ilişkin iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) $\alpha = 0,79$; Sıfat Listesi ölçeğine ilişkin iç tutarlık katsayısı (Cronbach Alfa) $\alpha = 0,76$ olarak hesaplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

İlköğretim okulu ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklar hakkında bilgilendirmeleri sonucunda onlara yönelik tutumlarında etkisinin olup olmadığını ölçmek amacıyla yapılan bu araştırmada deney ve kontrol grupları üzerinden elde edilen verilerin ön test ve son test puanları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde (%95 güven düzeyi) önemli -anlamlı- bir farklılık olup olmadığı parametrik testler kullanılarak

analiz edilmiştir. Parametrik testlerin kullanım koşulları aşağıda verilmiştir (Gökçe 1992; Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu 2002; Ural ve Kılıç 2005)

- *Veriler nicel özellikte olmalıdır.*
- *Veriler normal dağılıma sahip olmalıdır.*
- *Varyanslar homojen olmalıdır.*
- *Örnekleme oluşturan birimler –denekler- evrenden yansız olarak seçilmelidir.*
- *Örnekleme oluşturan birimler –denekler- birbirinden bağımsız olmalıdır. (Bir deneğin seçimi diğer deneklerin seçimini etkilememelidir.)*
- *Örnekleme büyüklüğü 10'dan az olmamalıdır.*

Yukarıdaki koşullar bu araştırmanın ana hipotezinin (deney grubu üzerinde uygulanan “bilgilendirme programı” etkili olmuştur) testi için sağlanmasından dolayı gruplara ilişkin ölçümler arasındaki farklılıklar; parametrik testlerden “İlişkili (Tekrarlı) Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi” kullanılarak çözümlenmiştir.

İlişkili veya tekrarlı ölçümler için iki-yönlü varyans analizinde iki ya da daha fazla grubu içeren bir bağımsız değişken ve birbirleriyle ilişkili ya da tekrarlanan ölçümler söz konusudur. İlişkili veya tekrarlı ölçümler aynı denekler (örneklem) üzerinde belirli zaman aralıklarında tekrarlanarak gerçekleştirilmelidir. Bu test ile amaç, bağımsız değişkenin ilişkili ölçümler üzerindeki etkisini belirlemektir. Daha açık bir ifade ile bağımsız değişkene ait grupların, ilişkili veya tekrarlı ölçümler arasında farklı bir etkiye sahip olup olmadığını tespit etmektir (Ural ve Kılıç 2005).

Ayrıca, gerek etkinlik formu gerekse sıfat listesi ölçeklerinden elde edilen ölçümlerin (öntest ve sontest) öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği her gruptaki denek sayısının yetersizliğinden (örneğin deney grubunda 9 erkek ve 6 kız öğrenci vardır) dolayı hem parametrik testlerden “Bağımsız Örneklem İçin T Testi” hem de parametrik olmayan testlerden “Mann-Whidney U Testi” ile analiz edilmiştir.

Araştırmada, toplanan veriler SPSS 10.0 for Windows (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak çözümlenmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

Ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklar hakkında bilgilendirmeleri sonucunda, ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisini değerlendirmek amacıyla yapılan bu araştırmada, elde edilen verilere ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

3.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Etkinlik Tercih Formu Ölçeğine Göre Elde Edilen Bulgular

Deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarını Etkinlik Tercih Formu ölçeğine göre karşılaştırmak amacıyla *İlişkili (Tekrarlanmış) Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi (Split-Plot Design)* uygulanmıştır. Uygulanan teste ilişkin sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.

Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Etkinlik Tercih Formu Ölçeğine Göre Karşılaştırılması: Tekrarlanmış Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1928,48	35			
Grup (Deney/Kontrol)	1267,21	1	1267,21	65,15	0,000*
Hata	661,27	34	19,44		
Ölçümlerarası	2934,92	36			
Ölçüm (Öntest-Sontest)	1339,11	1	1339,11	598,77	0,000*
Grup x Ölçüm	1519,78	1	1519,78	679,56	0,000*
Hata	76,03	34	2,23		

* $P < 0,05$

Tablo 2.

Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Etkinlik Tercih Formuna İlişkin Öntest-Sontest Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gruplar	N	Öntest		Sontest	
			($\bar{X}$)	s.s.	($\bar{X}$)	s.s.
Etkinlik	Deney	15	30,66	1,95	48,73	2,73
Tercih Formu	Kontrol	21	31,47	4,23	30,90	3,31

Tablo 1’de verilen tekrarlanmış ölçümler için iki yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, araştırma grupları ve yapılan ölçümlerin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu, diğer bir ifadeyle deney ya da kontrol grubunda bulunma ile öntest-sontest ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu görülmektedir ($F=679,56$; $p < 0,05$).

Diğer taraftan, gruplar arasında (deney ve kontrol grupları arasında) $-0,05$ anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=65,15$; $p < 0,05$). Aynı şekilde, ölçümler arasında (öntest ve sontest ölçümleri arasında) anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($F=598,77$; $p < 0,05$).

Tablo 1’deki sonuçlara göre, deney grubunun Etkinlik Tercih Formuna ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=48,73$), öntest ortalama puanına ($\bar{X}=30,66$) göre daha yüksektir; bir diğer deyişle, deney grubunun etkinlik tercih formuna ilişkin sontest ortalama puanında artış görülmektedir. Diğer taraftan, kontrol grubunun etkinlik tercih formuna ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=30,90$) ile öntest ortalama puanı ($\bar{X}=31,47$) birbirine yakındır.

Yukarıdaki sonuçlara göre, etkinlik tercih formu ölçeğine göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kısacası, Etkinlik Tercih Formu ölçeğine göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.

3.2. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular tablo 3 ve 4'te yer almaktadır.

Tablo 3.

Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Toplam Puanlarına Göre Karşılaştırılması: -Tekrarlanmış Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	584,15	35			
Grup (Deney/Kontrol)	283,34	1	283,34	32,02	0,000*
Hata	300,81	34	8,847		
Ölçümlerarası	1394,58	36			
Ölçüm (Öntest-Sontest)	531,21	1	531,21	162,79	0,000*
Grup x Ölçüm	752,43	1	752,43	230,59	0,000*
Hata	110,94	34	3,26		

* $P < 0,05$

Tablo 3'teki bulgulara göre, araştırma grupları ve yapılan ölçümlerin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu, diğer bir ifadeyle deney ya da kontrol grubunda bulunma ile öntest-sontest ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu görülmektedir ($F=230,59$; $p < 0,05$). Yine Tablo 3'e göre, gruplar arasında (deney ve kontrol grupları arasında) ($F=32,02$; $p < 0,05$) ve ölçümler arasında (öntest ve sontest ölçümleri arasında) ($F=162,79$; $p < 0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Tablo 4.

Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Sıfat Listesi Ölçeği Toplam Puanlarına İlişkin Öntest-Sontest Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gruplar	N	Öntest		Sontest	
			$(\bar{X})$	s.s.	$(\bar{X})$	s.s.
Sıfat Listesi	Deney	15	13,13	2,16	25,20	2,85
	Kontrol	21	15,66	2,39	14,61	2,41

Tablo 4'teki verilere göre, deney grubunun sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=25,20$), öntest ortalama puanına ($\bar{X}=13,13$) göre daha yüksektir (sontest puanları artmıştır). Diğer taraftan, kontrol grubunun sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=14,61$) ile öntest ortalama puanı ($\bar{X}=15,66$) birbirine yakın olup artış görülmemektedir.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli

çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bir diğer ifade ile sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır.

Sıfat listesi ölçeğinden elde edilen toplam puan 20'nin altında ise öğrencinin, zihin engelli bireye yönelik tutumunun olumsuz yönde olduğu, üzerinde ise tutumun olumlu olduğu varsayımından hareket ile deney grubu öğrencilerinin zihin engelli bireye yönelik tutumu bilgilendirme programından önce –öntest- olumsuz ($\bar{X}=13,13$) iken bilgilendirme programından sonra –sontest- olumlu ($\bar{X}=25,20$) olmuştur.

3.3. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular tablo 5 ve 6 da yer almaktadır.

Tablo 5.

Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarına Göre Karşılaştırılması: Tekrarlanmış Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	0,79	35			
Grup (Deney/Kontrol)	0,19	1	0,19	11,15	0,002*
Hata	0,60	34	0,01		
Ölçümlerarası	1,15	36			
Ölçüm (Öntest-Sontest)	0,43	1	0,43	75,81	0,000*
Grup x Ölçüm	0,53	1	0,53	92,77	0,000*
Hata	0,19	34	0,005		

* $P < 0,05$

Tablo 6.

Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Sıfat Listesi Ölçeği Olumlu Faktör Puanlarına İlişkin Öntest-Sontest Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gruplar	N	Öntest		Sontest	
			($\bar{X}$)	s.s.	($\bar{X}$)	s.s.
Sıfat Listesi	Deney	15	0,18	0,12	0,51	0,14
	Kontrol	21	0,24	0,08	0,23	0,08

Tablo 5'teki varyans analizi sonuçlarına göre, araştırma grupları ve yapılan ölçümlerin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu, diğer bir ifadeyle deney ya da kontrol grubunda bulunma ile öntest-sontest ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi

olduğu görülmektedir ($F=92,77$; $p<0,05$). Ayrıca, Tablo 5'teki verilere göre, gruplar arasında (deney ve kontrol grupları arasında) ($F=11,15$; $p<0,05$) ve ölçümler arasında (öntest ve sontest ölçümleri arasında) ($F=75,81$; $p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Tablo 6'da verilen ortalamalara göre, deney grubunun sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,51$), öntest ortalama puanına ($\bar{X}=0,18$) göre daha yüksek olup sontest deney grubu öğrencilerinin olumlu faktör puanlarında artış yaşanmıştır. Diğer taraftan, kontrol grubunun sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,23$) ile öntest ortalama puanı ($\bar{X}=0,24$) arasında önemli bir farklılık yoktur.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bir diğer ifade ile sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi olumlu olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası artmıştır.

3.4. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumsuz Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumsuz Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular tablo 7 ve 8 de yer almaktadır.

Tablo 7.

Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Olumsuz Faktör Puanlarına Göre Karşılaştırılması: Tekrarlanmış Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1,48	35			
Grup (Deney/Kontrol)	0,58	1	0,58	21,86	0,000*
Hata	0,90	34	0,02		
Ölçümlerarası	1,41	36			
Ölçüm (Öntest-Sontest)	0,48	1	0,48	58,47	0,000*
Grup x Ölçüm	0,66	1	0,66	80,37	0,000*
Hata	0,27	34	0,003		

* $P<0,05$

Tablo 8.

Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Sıfat Listesi Ölçeği Olumsuz Faktör Puanlarına İlişkin Öntest-Sontest Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gruplar	N	Öntest		Sontest	
			$(\bar{X})$	s.s.	$(\bar{X})$	s.s.
Sıfat Listesi	Deney	15	0,52	0,13	0,16	0,06
	Kontrol	21	0,51	0,15	0,54	0,13

Tablo 7’deki sonuçlara göre, araştırma grupları ve yapılan ölçümlerin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu; yani, deney ya da kontrol grubunda bulunma ile öntest-sontest ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu görülmektedir ($F=80,37$; $p<0,05$). Ayrıca, Tablo 5’teki verilere göre, gruplar arasında (deney ve kontrol grupları arasında) ($F=21,86$; $p<0,05$) ve ölçümler arasında (öntest ve sontest ölçümleri arasında) ($F=58,47$; $p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Tablo 8’de verilen ortalamalara göre, deney grubunun sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,16$), öntest ortalama puanına ($\bar{X}=0,52$) göre daha düşük olup deney grubu öğrencilerinin sontest olumsuz faktör puanlarında azalma yaşanmıştır. Diğer taraftan, kontrol grubunun sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,54$) ile öntest ortalama puanı ($\bar{X}=0,51$) arasında önemli bir farklılık yoktur.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bir diğer ifade ile sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi olumsuz olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası azalmıştır.

3.5. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular tablo 9 ve 10 yer almaktadır.

Tablo 9.

Deney ve Kontrol Grubunun Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Sıfat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarına Göre Karşılaştırılması: -Tekrarlanmış Ölçümler İçin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları-

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1,44	35			
Grup (Deney/Kontrol)	0,05	1	0,05	1,39	0,246
Hata	1,39	34	0,04		
Ölçümlerarası	1,79	36			
Ölçüm (Öntest-Sontest)	0,48	1	0,48	45,07	0,000*
Grup x Ölçüm	0,95	1	0,95	89,60	0,000*
Hata	0,36	34	0,01		

* $P < 0,05$

Tablo 10.

Deney ve Kontrol Grubunda Bulunan Öğrencilerin Sıfat Listesi Ölçeği Empati Faktör Puanlarına İlişkin Öntest-Sontest Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	Gruplar	N	Öntest		Sontest	
			$(\bar{X})$	s.s.	$(\bar{X})$	s.s.
Sıfat Listesi	Deney	15	0,66	0,14	0,26	0,09
	Kontrol	21	0,48	0,16	0,51	0,19

Tablo 9’da verilen tekrarlanmış ölçümler için iki yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, araştırma grupları ve yapılan ölçümlerin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu, diğer bir ifadeyle deney ya da kontrol grubunda bulunma ile öntest-sontest ölçümlerinin tutum puanları üzerinde ortak etkisi olduğu görülmektedir ($F=89,60$; $p < 0,05$). Buna karşılık, Tablo 9’daki bulgulara göre, gruplar arasında (deney ve kontrol grupları arasında) anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($F=1,39$; $p > 0,05$). Test sonuçlarına göre, ölçümler arasında (öntest ve sontest ölçümleri arasında) anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F=36,41$; $p < 0,05$).

Tablo 10’da verilen ortalamalara göre, deney grubunun sıfat listesi ölçeği empati faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,26$), öntest ortalama puanına ($\bar{X}=0,66$) göre daha düşük olup deney grubu öğrencilerinin sontest empati faktör puanlarında azalma yaşanmıştır. Diğer taraftan, kontrol grubunun sıfat listesi ölçeği empati faktör puanlarına ilişkin sontest ortalama puanı ($\bar{X}=0,51$) ile öntest ortalama puanı ($\bar{X}=0,48$) arasında önemli bir farklılık yoktur.

Yukarıdaki sonuçlara göre, sıfat listesi ölçeği empati faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi empati olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası azalmıştır.

3.6. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasından Elde Edilen Bulgular

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Zihin Engelli Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasından Elde Edilen Bulgular tablo 11 ve 12 yer almaktadır.

Tablo 11.

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Etkinlik Tercih Formu Ölçeğine İlişkin Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması: Mann-Whidney DTesti Sonuçları

Gruplar	Cinsiyet	N	Öntest		Sontest	
			Sıra Ort.	Fark	Sıra Ort.	Fark
Deney	Erkek	9	7,17	$U=19,50$	7,44	$U=22,00$
	Kız	6	9,25	$P=0,372$	8,83	$P=0,549$
Kontrol	Erkek	10	10,10	$U=46,00$	10,55	$U=50,50$
	Kız	11	11,82	$P=0,510$	11,41	$P=0,747$

Tablo 11’de Mann-Whidney D Testi bulguları çerçevesinde etkinlik tercih formu ölçeğine ilişkin gerek deney grubu gerekse kontrol grubu öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları cinsiyete göre (0,05 anlamlılık düzeyinde) anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 12.

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Sıfat Listesi Ölçeğine İlişkin Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması: Mann-Whidney D Testi Sonuçları

Gruplar	Cinsiyet	N	Öntest		Sontest	
			Sıra Ort.	Fark	Sıra Ort.	Fark
Deney	Erkek	9	8,56	$U=22,00$	7,17	$U=19,50$
	Kız	6	7,17	$p=0,550$	9,25	$p=0,374$
Kontrol	Erkek	10	9,55	$U=40,50$	11,55	$U=49,50$
	Kız	11	12,32	$p=0,302$	10,50	$p=0,693$

Tablo:12 Mann-Whidney D Testine göre; sıfat listesi ölçeği toplam puanlarına ilişkin gerek deney grubu gerekse kontrol grubu öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları cinsiyete göre (0,05 anlamlılık düzeyinde) anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

4. TARTIŞMA

Bu çalışma okul öncesi eğitimde ana sınıflarına devam eden öğrencilerin zihin engelli bireyler hakkında bilgilendirilmelerinin, bu çocukların zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarına etkisi ölçmek amacıyla deneysel olarak düzenlenmiştir. Normal gelişim gösteren öğrencilere Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçekleri uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan deneysel model, “**ön test-son test kontrol gruplu model**” şeklindedir.

Bilgilendirme programı, haftada 3 gün 20 dakika (Pazartesi, Çarşamba ve Cuma) olmak üzere bir gün ara verilerek toplam 10 oturum uygulanmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere ise herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Deneysel ve kontrol gruplarına Etkinlik Tercih Formları ve Sıfat Listeleri ön test- son test uygulamaları eş zamanlı uygulanmıştır. Ana sınıfı öğrencileri arasından yansız atama yöntemi ile seçilen toplam 42 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Bilgilendirme programının uygulandığı 21 öğrenci deney grubu, diğer 21 öğrenci ise kontrol grubu olarak belirlenmişken deney grubunu oluşturan 21 öğrencinin 6’sı çeşitli nedenlerden dolayı (kalp ameliyatı, taşınma, anne baba boşanması, maddi durum yetersizliği gibi) araştırma dışında tutulmuştur. Buna göre araştırma verileri 15 deney grubu ve 21 kontrol grubu olmak üzere toplam 36 ana sınıfı öğrencisi üzerinden elde edilmiştir. Normal gelişim gösteren çocukları bilgilendirmeye yönelik yapılan çalışmalarda genelde bilgi verme, grup tartışması, video gösterimi, zihin engelli çocuklarla çalışan öğretmenin katılımı, simulation (benzetim), hikaye anlatma, tekniklerini içermektedir (Civelek, 1990; Çifci,1997; Küçükler 1997; Reis,1988, Tekin, 1994,). Bu çalışmada engelli bireylere yönelik tutumların değiştirilmesinde etkili görülen bu teknikler yer almaktadır ve bilgilendirme programının normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli yaşlarına yönelik tutumları üzerindeki etkililiği araştırılmıştır.

Tutum değiştirme çalışmaları arasında engelli çocukları kapsayan filmler (Westervelt ve Mc Kinney, 1980), engelli çocuklarla ilgili kitaplar (Salend, 1984), engelli çocuklarla ilgili grup tartışmaları (Gootlieb, 1980), engelli çocuklara ilişkin canlandırmalar (Jones, Sowell, Jones ve Buttler, 1981) etkili olduğu görülmüştür (Akt; Şahbaz,1997).

Etkinlik Tercih Formu ölçeğine göre; bilgilendirme programına katılmış olan ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Sıfat Listesi ölçeği toplam puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ana sınıfı öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Bu sonuç ile bilgilendirme programlarının normal gelişim gösteren çocukların, engelli yaşlarına yönelik tutumlarını değiştirmede etkili olduğunu gösteren araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. (Civelek, 1990; Handlers ve Austin, 1980; Lazar, Gensley ve Orpet, 1971 Akt; Çifci, 1997; Leyser, Cumblad ve Strickman, 1986; Reis, 1988, Tekin, 1994). Bilgilendirme programlarının normal gelişim gösteren çocukların, engelli yaşlarına yönelik tutumlarını değiştirmede etkili olmadığını belirten diğer bazı araştırmalarla çelişmektedir (Çifci,1997; Siperstein ve Gottlieb; 1977) .

Sıfat Listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bir diğer ifade ile sıfat listesi ölçeği olumlu faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ilköğretim ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi olumlu olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası artmıştır.

Sıfat Listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına göre; bilgilendirme programına katılmış olan ilköğretim ana sınıfı öğrencilerinin (deney grubu) zihin engelli çocuklara yönelik tutumları ile bilgilendirme programına katılmamış olan ana sınıfı öğrencilerinin (kontrol grubu) tutumları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bir diğer ifade ile sıfat listesi ölçeği olumsuz faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ana sınıfı öğrencileri – deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi olumsuz olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası azalmıştır.

Sıfat listesi ölçeği empati faktör puanlarına göre; bilgilendirme programı, ana sınıfı öğrencileri –deney grubu- üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Bilgilendirme programı öncesi empati olarak nitelenen sıfatların sayısı bilgilendirme programı sonrası azalmış ve olumlu sıfatları tercih artmıştır.

Araştırmada küçük yaştaki çocuklara yönelik yapılan çalışmaların normal gelişim gösteren çocukların tutumları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç Graffi ve Minness (1988) tarafından yapılan çalışmayla paralellik göstermektedir.

Cinsiyet değişkeninin tutumlar üzerinde farklılığının olup olmadığı incelenmiştir. Mann-Whidney D Testi göre Sıfat Listesi Ölçeği toplam puanlarına ilişkin gerek deney grubu gerekse kontrol grubu öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları cinsiyete göre (0,05 anlamlılık düzeyinde) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Etkinlik Tercih Formu ölçeğine ilişkin gerek deney grubu gerekse kontrol grubu öğrencilerinin zihin engelli çocuklara yönelik tutumları cinsiyete göre (0,05 anlamlılık düzeyinde) anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu da cinsiyetler arasında fark bulamayan bazı araştırmalar ile paralellik göstermektedir (Civelek, 1990; Çifci, 1997; Polat, 1993). Kızların erkeklere göre zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğunu gösteren çalışmalarla çelişmektedir (Reis, 1988; Towfighy-Hooshyar ve Zingle, 1984).

Araştırmada deney grubundaki ana sınıfı öğrencilerinin almış oldukları ön test – son test puan ortalamaları arasında anlamlı bulunurken, kontrol grubundaki ana sınıfı öğrencileri ön test- son test puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Bilgilendirme programına katılan deney grubunda yer alan ana sınıfı öğrencilerinin yaşlılarına karşı tutumlarında olumlu yönde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocukların cinsiyeti zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarında ise anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, okul öncesi eğitimde ana sınıflarına devam eden öğrencilerin zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarında 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Çalışmanın planlanıp, sonuçlandırılmasına kadar geçen aşamaların, karşılaşılan sorunların ve konuyla ilgili literatür incelemeleri sonucunda ileride yapılacak araştırmalara ve uygulamalara yönelik su öneriler getirilebilir:

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Çocuklarla birlikte bulunma ya da bir etkinliği beraber gerçekleştirme gibi farklı öğretim yöntemleri uygulanarak normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli yaşlılarına karşı tutumları üzerindeki etkileri araştırılabilir.

2. Bilgilendirme programının uygulanmasından bir süre sonra normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli yaşlılarına karşı tutumlarında olumlu tutum değişikliğinin devam edip etmediğinin gözlenmesi amacıyla bir izleme araştırması yapılabilir.

3. Ana sınıflarına giden normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli yaşlılarına karşı tutumlarının olumlu değişim etkililiğini ölçmek amacıyla hazırlanan bilgilendirme programı farklı yaşlardaki çocukların tutumlarının değişimindeki etkililiği araştırılabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından normal çocukların özel gereksinimli yaşlıları ile ilgili tutum değiştirme çalışmaları ve bilgilendirme programları hakkında öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitimlerin yapılması, özellikle sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin öğrenci bilgilendirme programları hakkında hizmetiçi eğitim verilmesi sağlanabilir.

2. Normal gelişim gösteren çocuklar için hazırlanan ve zihin engelli yaşlılarına karşı tutumlarının olumlu değişiminde etkili olan bilgilendirme programının, kaynaştırma uygulaması yapan okul ve sınıflarda kullanılması sağlanabilir.

4. Ana sınıflarında bilgilendirme programı uygulanarak toplumda engelli öğrenci ve bireyleri kabule hazır ve onlara karşı olumlu tutum gösteren bireyler yetiştirilmesine katkı sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Aksütoğlu, O. (1997). *İlkokul öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına karşı tutumu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Allan, J., Grace S. (1985). *Mainstreaming readings and activities for counsellors and teachers*. University of Toronto: Guidance Centre.
- Atay, M. (1995). *Özel gereksinimli çocukların normal yaşlıları ile birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programlarına karşı öğretmen tutumları üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, N., Ersoy, Ö. (2002). *Okul öncesi dönemde entegrasyonun önemi ve uygulamalarda dikkat edilecek noktalar*. http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/144/avci_ersoy.htm-25.
- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, Destek Hizmetler ve Kaynaştırmaya Hazırlık Etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S ve Kırcaali-İftar, G. (2005). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayınları.
- Burstein, N.D. (1986). The effects of classroom organization on mainstreamed preschool children. *Exceptional Children*, 52, 425-434.
- Civelek, A. (1990). *Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim iş ile beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak-Güleç, H. (1999). *Özel sınıflara ve kaynaştırılmış sınıflara devam eden ilkökul düzeyindeki eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarla engelli olmayan çocukların benlik kavramlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çifci, İ. (1997). *Normal çocukları bilgilendirmenin zihinsel engelli yaşlılarına yönelik tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Eripek, S. (1986). Engelli Çocukların Normal Sınıflara Yerleştirilmesi "Kaynaştırma". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-169.
- Ersoy, Ö., Avcı, N. (2001). *Özel gereksinimli olan çocuklar ve eğitim: özel eğitim*, İstanbul:Ya-Pa Yayınları.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal bilimlerde araştırma*.(2.Basım). Ankara: Savaş Yayınları.
- Güven, Y. (2005). Özel eğitimde erken tanı ve erken müdahale. (Yayıma Hazırlayanlar: Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan). *Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Güzel-Özmen, R. (2003). Kaynaştırma ortamlarında öğretimsel düzenlemeler". Ayşegül Ataman (Edt.). *Özel Eğitime Giriş ve Özel Gereksinimli Çocuklar* (51-83). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Johnson, A.B. (1987). Attitudes toward mainstreaming: implications for inservice training and teaching the handicapped. *Education*, 107, 229-233.
- Karamanlı, D. (1998). *Okul öncesi dönemde entegrasyon sınıflarında bulunan 5-6 yaş grubundaki normal çocukların ve sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların sosyal uyum davranışları hakkındaki algulamalarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N.(2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (14.Baskı). Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- Karatepe, H. (1996). *Okul öncesi dönemde işitme özürü çocukların kaynaştırılması*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Kargın T, Baydık, B. (2001). Kaynaştırma Ortamındaki İşiten Öğrencilerin İşitme Engelli Akranlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1); 28-39.
- Kargın T., Akçamete G. ve Baydık, B. (2001). Okul öncesi yaşta işitme engelli çocuğu bulunan ailelerin anasınıfına geçiş sürecindeki gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1); 13-24.
- Klein, E.R., Geiss, D., Kushner, R., & Hill, D. (2003). *The early childhood inclusion support program incorporating discrete skills into comprehensive units for learning*. Educational Resources Information Center. ERIC: No: ED: 477634.
- Küçükler, S. (1997). *Bilgi verici psikolojik danışmanlık programının zihinsel özürü çocukların kardeşlerine özürle ilgili bilgi düzeylerine ve özürü kardeşlerine yönelik tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Leyser, Y, Carla C. ve Strickman, D. (1986). Direct intervention to modify attitudes toward the handicapped by community volunteers; the learning about handicaps programme. *Educational Review*, 38(2); 229-235.
- Mac Millan, D.L. (1982). *Mental retardation in school and society*. Boston: Little Brown and Co.
- Metin, N. (1989). *Okul öncesi dönemdeki down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocukların entegrasyonunda sosyal iletişim davranışının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Metin, N. (1992). Okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocuklar için kaynaştırma programları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2); 34-36.
- Ömeroğlu, E. (1983). Okul öncesi de üstün çocuklar ve eğitimi. *9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırma Semineri*, Ankara.
- Özbaba, N. (2000). *Okul öncesi eğitimcilerin ve ailelerin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) karşı tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, F. (1994). *Changing attitudes of school counselors toward exceptional persons; an experimental study*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Reis, M. E. (1998). improving attitudes of nonretarded fourth graders toward people who are mildly mentally retarded; implications for mainstreaming. *Education and Training in Mental Retardation*, 85-91.
- Salend, S. (1998). *effective mainstreaming: creating inclusive classrooms*. New Jersey: Merrill, Ohio.
- Siperstein, G.N. (1980). *Instruments for measuring children's attitudes toward the handicapped*. Boston: Center for Human Services University of Massachusetts. <http://www.csde.umb.edu/pni/publications.shtml>.
- Siperstein, G.N., Bak.J.J., & Gottlieb, J. (1977). Effects of group discussion on children's attitudes toward handicapped peers. *The Journal of Educational Research*. 70. 131-134.
- Spodek, B. Saracho, O. (1994). *Dealing with individual differences in the early childhood classroom*. New York: Longman.
- Stafford, S.H., Gren, V.P. (1996). Preschool integration: strategies for teachers. *Childhood Education*, 214-218.
- Stainback, G., Stainback, W.C., Stainback, S. (1988). Superintendents' attitudes toward integration. *Education and Training in Mental Retardation*, 92-95.
- Sümbüloğlu, K ve Vildan S. (2002). *Biyoistatistik. (10. Baskı)*. Ankara: Yayınevi.
- Şahbaz, Ü. (1997) *Öğretmenlerin özürlü çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaşturmaya ilişkin tutumlarının değişimindeki etkililiği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tafa, E. ve George M. (2003). Attitudes of Greek parents of typically developing kindergarten children towards inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 18, 155-171.
- Tekin, E. (1994). *The effects of exposure to information techniques of fourth grade children's social acceptance level of exceptionality*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Towfighy-Hooshyar, N. ve Zingle H.W. (1984). Regular Class Students Attitudes Toward Integrated Multiply Handicapped Peers. *American journal of mental deficiency*, 88, 630-637.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel araştırma süreci ve spss ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayınevi.